1975 - Nr 1

Sint-Lucas Tijdschrift

driemaandelijks orgaan
van de belgische genees-
herenvereniging sint-lucas.

redactie :

Dr. Gerard Vandenberghe

vierenveertigste jaar

1 - 1975

ijzerlaan 19 1040 Brussel P. C. R. 000-0321178-11

Sint Lucas Tijdschrift

INHOUD

Nr 1 - 1975

OVERWEGINGEN OVER DE H. GEEST

door Prof. Dr. Piet F. Fransen, S.J.,

hoogleraar bij de K.U. Leuven

De H. Geest is weer « in ». Oudere of wijzere mensen zullen even de wenkbrauwen fronsen. In onze jachtende tijd zijn wij al meer vertrouwd geraakt met boeken, personen en ideeën die plots vanuit de blauwe hemel op ons neervallen en « in » zijn, en enkele jaren nadien weer verdwijnen in de mist van het verleden en onder het stof van onze biblioteken. Zo pas konden wij van alle kanten horen « dat God dood was », wat dit ook mocht betekenen. Een theoloog die zichzelf respecteerde kon voor sommige groepen niets zinnigs zeggen, zo hij niet meteen begon te schermen met « secularisatie ».

En plots is God weer daar zo plots als Hij was verdwenen en voor dood achtergelaten. Men had ons pas erop gewezen dat wij niet kritisch genoeg konden zijn met onze ideeën over God, en dat wij moesten « demythologiseren », « desacraliseren » en « deritualiseren ». Nu lopen jongens en meisjes uit de Jezus-beweging rond, die afwijzend tegenover elke theologie of gedegen bijbelkennis een radikale geloofsnaïeveteit weer aan de orde stellen. In vele pentecostalistische kringen, ook in ons land, komen leken, religieuzen en priesters, mannen en vrouwen samen in kleine groepen om er te bidden en te zingen, om te spreken in talen en genezingen te bewerken.

Op de duur moet deze onrust en wilde veelslachtigheid in het religieuze leven gaan vermoeien. Men krijgt weer heimwee naar de tijd, waarin zoveel duidelijk was, of althans zo vast stond dat men er zich verder niet hoefde om te bekommeren. Men merkt niet altijd dat ook de cinema, de kunst en de literatuur hun inspiratie gaan zoeken in de twintiger jaren, of verder nog in het verleden, in het gulden « fin de siècle », de tijd voor twee wereldoorlogen onze twintigste eeuw door elkaar hebben geschud. En zo wordt de mensheid, of althans de westerse wereld, geteisterd door vlagen, die zo grillig over onze hoofden gaan als de storingen en de stormen in ons land.

Daarom is het wel goed even stil te staan en te overwegen of in die vlagen niet iets schuil gaat, dat een vaste en blijvende betekenis bezit. De haast pathologische neurosen van onze beschaving hebben veel oorzaken. M.b.t. de H. Geest en Zijn handelen in de mens zouden wij wel even willen wijzen op drie eeuwen rationalisme, die alle levend

contact met diepere vormen van spiritualiteit hebben verbroken. Het rationalisme bouwt zijn stellingen op het axioom dat de enige weg voor de mens om de werkelijkheid, en dus de waarheid en het geloof te bereiken, de weg is van de heldere en scherp omlijnde taal van de rede. Wat niet duidelijk kan verwoord worden is van geen tel, en kan men rustig onderbrengen bij het bijgeloof. De werkingen van God in ons hart zijn te diep en te rijk om zomaar in enkele concepten en definities te worden gevat. Zo hebben vele theologen van de 18de en de 19de eeuw boudweg gesteld dat de meeste gelovigen geen enkele ervaring hebben van Godsaanwezigheid in ons door de genade. Alleen zeer uitzonderlijke mystieke verlichtingen konden eventueel nog worden aanvaard. Voor zijn geloofsleven werd de gelovige, of hij priester was, religieus of leek naar zijn verstand verwezen, en zo hij dit niet kon, noch wenste aan te wenden in zijn geloofsleven, dan kon hij steeds aanleunen bij het kerkelijk gezag, die hem duidelijk voorhield waar hij stond, en wat hij te doen had.

Vóór deze laatste drie eeuwen behoorde de H. Geest tot een der vanzelfsprekendheden van het christelijk bestaan. Deze leer was duidelijk bevestigd in de Schrift en werd op overvloedige wijze geïllustreerd door het leven en de vele ervaringen van heiligen, maar ook van zovele mensen, leken en priesters die daarom nog niet rijp waren voor canonisatie of een eigen hagiografie. Het mag dan zijn dat de Gelukzalige Jan van Ruusbroec vanuit de stilte van het Zoniënwoud eerder schreef voor monniken en eenzame kloosterlingen, de Broeders van het gemene leven ontwikkelden na hem een sterke religieuze beweging die gedurende eeuwen de Nederlanden, Duitsland en Oostenrijk en zelfs nog andere gebieden in Europa overspoelden. Hetzelfde gebeurde in Spanje een tijd later, in Frankrijk en in Italië, waar een geestelijk leven wortel schoot geplant door groten en eenvoudigen uit eigen land.

Deze verduistering van ongeveer drie eeuwen, die met een lange en vruchtbare traditie brak, heeft ons nu, zowel theologen als geestelijke leiders, retraitepredikanten als parochiepriesters, religieuzen en leken beroofd van een « taal waarin wij God verstaan ». Diepere ervaringen van het hart kunnen niet doordringen tot ons bewustzijn zo zij niet van meet af aan, reeds bij hun ontstaan, weerspiegeld worden in een taal. Wij kunnen niet eerst een ervaring hebben, waar wij dan over beginnen te spreken als in een tweede beweging. Wegens zijn radicale eenheid van geest en lichaam kan de mens niets vermoeden noch geestelijk gewaar worden, zo dit niet onmiddellijk weerspiegeld wordt in een taal, veelal een taal van symbolen en beelden, omdat de nuchtere rede onbekwaam is om het uit te spreken. Zij kan alleen, in een tweede beweging, de echtheid ervan theologisch of psychologisch kritisch onderzoeken en bevestigen. Een diepe ervaring is steeds een eerste gegeven, waar geen hogere rationalisering gezag op heeft. De rede komt pas achteraf als controle in een kritisch zuiverende functie.

Nu de taal, ook de taal der symbolen en beelden krijgen wij grotendeels van de anderen, van onze tijd en ons volk. Zij wortelt in onze eigenbodemse en christelijke cultuur, en is voor een deel de erfenis van onze voorvaderen. Omdat wij deze taal verleerd hebben en vergeten, trekken honderde jongere mensen naar Katmandoe of naar Bali, lezen zij goedkope vulgarisaties over yoga, zen-boeddhisme en oosterse mystiek. Men moet maar even bij het uitstalraam van pornografische winkels staan, die uiteraard enkel op geld uit zijn, om te ontdekken dat naast de pornografie de oosterse mystiek een renderend bedrijf is geworden. Een te groot deel van de officiële Kerk staat nog steeds onwennig en angstig tegenover de spontaneïteit en de creativiteit van een dieper geestesleven. Zo zien zij niet altijd dat de gewone predikatie van de Kerk aan onze jongeren eerder stenen offreert dan brood, brood om van te leven.

Wat kunnen wij dan wel gaan doen met de H. Geest ? Spreken over de H. Geest confronteert ons al meteen met het centrale geheim van ons geloof in de Drievuldigheid. Op dit ogenblik voelen wij ons helemaal hulpeloos. Niemand geeft zich tegenwoordig de moeite om de Triniteit aan te vallen. Het is veel erger. Wij ignoreren ze meestal, omdat wij werkelijk niet weten wat ermede aanvangen. Een missiepredikaat zei me eens voor een twintigtal jaren : de enige triniteit waar ons volk iets aan heeft is God, Christus en Maria. De rest is voer voor theologen.

De Grieks-Romeinse cultuur die onze beschaving nog zo diep bepaalt, heeft ons gewoon gemaakt aan de idee dat enkel het radikale Ene de goddelijke Majesteit past, een eenheid die zo volmaakt en absoluut is dat zij als onbeweeglijk wordt gedacht. Zo heeft ook de Islam de nadruk gelegd op het monotheïsme, en de Turken en Marokkanen die in ons land wonen houden ons heel oprecht voor veelgodendienaars.

De oude Hebreeën hebben aan hun kant ook langzaam een radikaal monotheïsme ontwikkeld, waarbij elke vorm van veelgodendom tot het hoogste vergrijp werd gerekend waarmede men de trouw tegenover God in het Verbond kon aantasten. Veelgodendom wordt bij de Joden gelijk gesteld met religieuze hoererij, waarbij het feit dat de omliggende godsdiensten veelal vruchtbaarheisgodsdiensten waren die met rituele hoererij verbonden werden, ook zal meegespeeld hebben. Centraal blijft echter dat veelgodendom ontrouw betekent aan het verbondshuwelijk tussen God en Zijn volk.

Nochtans werd die Ene God op generlei wijze als onbeweeglijk gezien in een starre zelfheerlijkheid. Op vele wijzen kwam Hij met de mensen in aanraking. Voor deze « beweeglijkheid » van God in zijn handelen met de mens vonden zij in de loop van de eeuwen vele benamingen : Gods Heerlijkheid, of zichtbare verschijning van Zijn

majesteit in de wereld of in de mens, Gods Naam, of diepste persoonlijkheid, Gods Engel, Gods Hand en vooral Gods eigen Geest. Bij deze veelheid werd de eenheid van God niet te kort gedaan. De oude Hebreeën waren, in tegenstelling met de moderne Joden, weinig speculatief en abstract. Hun religieuze taal was uiterst concreet; tegenwoordig zegt men graag : existentieel. Daarom hebben zij zich weinig ingelaten met Gods eigen diepten en natuur. Zij waren diep overtuigd dat wij Gods diepten niet kunnen verkennen, een overtuiging die de schrijvers van het Nieuwe Testament delen, en na hen nog steeds de theologen en de geestelijke leiders van de Oosterse Christenheid. Gods diepste « wezen » blijft versluierd voor ons menselijk verstand; wij kennen Hem enkel in zijn « energieën », zeggen heden nog de Grieken, nl. in zijn vele handelen met de mens. Dat is ook het voornaamste dat God ons over Hemzelf openbaarde. Van veel groter belang was dus voor de Hebreeën hoe God zich verhield met de wereld en met de mensen, en hoe op grond van deze verhouding de mens zich moest verhouden met God. Deze benadering noemt men juist tegenwoordig het existentiële karakter van het oude Joodse geloof. Bij de beschrijving van deze verhoudingen in toorn en liefde, in erbarmen en vergelding, in zwijgen en spreken, in geduld en wrevel, in aanwezigheid en afwezigheid schrokken zij niet terug om deze « beweeglijkheid » van God door vele antropomorfe beelden te beschrijven, dat is, getrokken uit onze eigen menselijke ervaring van onze verhoudingen onder elkaar, die onze meer abstracte en « Griekse » geloofskennis wel soms kunnen shockeren.

Het is duidelijk dat wanneer het Oude Testament, en vooral de profeten, en later de rabbijnen over de Geest van God spreken, dat zij een bijzonder handelen van God met de mensen voorhebben, die zich vooral in zijn « hart » afspeelt, voor de Hebreeën het symbool van de menselijke persoon en levenskern. De Geest van God schenkt wijsheid en kracht, Hij draagt onze gehoorzaamheid aan Gods geboden, Hij wekt de taal op van de profeten, en Hij zal voor alles de komende Messias inspireren en bezielen. De Geest van God is bij uitstek de gave van de messiaanse tijd, die over al zijn volgelingen zal worden uitgegoten. Hierbij sluit het Nieuwe Testament al onmiddellijk aan op het eerste Pinksterfeest.

Van Drievuldigheid is in het Oude Testament geen sprake. Het geloof in de Drievuldigheid wordt ons allereerst geopenbaard in de persoon van Jezus Christus. Maar wat zou dan wel de zin kunnen zijn van deze trinitarische beschouwing van de Ene God ? Dit is wellicht tegenwoordig iets beter te begrijpen dan vroeger. Onze tijd heeft weer de gemeenschap ontdekt. Gemeenschap van mensen is historie, is leven, is liefde. Een volledig eenzame God, alleen gebogen over eigen volmaaktheid en weelde spreekt ons terecht weinig aan. God is immers historie, God is leven en liefde. In God woedt een passie van

leven en liefde die de onze slechts van verre afschaduwt en laat vermoeden.

De Drievuldigheid heeft zich aan ons geopenbaard, wij zeiden het, door de persoon van Jezus Christus. Hij leefde in ons midden met een eigen naam, een eigen volk en taal, die hem volledig onderdompelt in de historische mensenwerkelijkheid. En toch was Hij tevens zo verbonden met de God van het Oude Testament dat Hij Hem op een unieke wijze Zijn Vader mocht noemen, en zich tot Hem kon verhouden als zijn enige Zoon. Wanneer wij hierover een ogenblik nadenken, dan ervaren wij al heel gauw dat wij hier een diepte van het goddelijke mysterie uitspreken, waarvoor wij geen woorden meer hebben. God heeft geen lichaam, en het biologische vaderschap heeft bij Hem geen betekenis. Wanneer wij Jezus Christus als de Zoon van God beleiden, dan verwijzen wij naar een intimiteit en een gelijkheid die slechts van verre in onze biologische betrekkingen met onze ouders kan worden vermoed en uitgesproken. Er is m.a.w. in God zelf zo'n geweld van liefde dat deze zich uitspreekt in een wederbeeld, in een volwaardig « Gij » in liefde en eenheid.

De H. Geest werd ons geopenbaard aan het einde van Christus' leven in zijn dood en verrijzenis. Hij is de Gave van de Zoon, zijn meest gewaardeerde erfenis en nalatenschap, omdat Hij God zelf is en bij God hoort, en aldus het werk van Christus tot voltooiing brengt. Ook hier kunnen wij niets anders doen dan stamelen, zwijgen en aanbidden. Wat wij nu gaan zeggen, zijn enkele schuchtere benaderingen die ons enkel het goddelijk mysterie van passie en liefde van verre laten vermoeden. Hij is immers een levende God. Het geweld van de liefde van de Vader voor zijn Zoon is zo intens en concreet vooral, dat het zich condenseert, als het ware, in Gods eigen gave van Zichzelf, gave aan Hem zelf en aan ons, een gave dat Hij zelve alleen kan zijn, en dus niet los van Hem, en toch vanuit zijn eigen handelen met de mens een eigen gelaat krijgt.

Veel meer kunnen wij niet over de innerlijkheid van God zeggen. En wat wij zeggen dat zeggen wij, omdat God zichzelf op deze wijze aan ons heeft vertoond. Theologen en mystici hebben wel getracht dit onuitsprekelijke uit te spreken. Deze soms vervoerende beschouwingen hebben slechts waarde in zoverre zij ons telkens weer verwijzen naar wat God met ons deed, die God die zo beweeglijk is, zo vol van leven, veelvormig in zijn handelen en toch steeds een met zichzelf. Hij heeft ons toegesproken in zijn Zoon, Hij brengt ons weer naar Hem terug door zijn Geest. Zoals Ruusbroec het beschreef : God treedt uit zijn eigen onbereikbare en onvermoede diepten en volheid van leven in de zichtbaarheid en tastbaarheid van zijn eigen Zoon, de afstraling van zijn Heerlijkheid. Hij voert ons weer naar Hem terug in geloof, hoop

en liefde, in bekering en verlossing door de kracht van zijn Geest. Zo wordt ons leven omvangen, doortrokken en gedreven door de beweeglijkheid Gods, die in zijn eenheid toch zijn rijkdom heeft laten vermoeden door de verscheidenheid van zijn handelen met ons.

Wat wij hier met schroom neergeschreven hebben mag niet zuiver tot vrome bespiegelingen worden beperkt, maar moet teruggaan op een eigen christelijke ervaring. Deze ervaring is niet het voorrecht van elke individu op zichzelf. Het is een corporatieve ervaring, een ervaring waarin elk lid van de Kerk zijn aandeel krijgt, maar ten slotte pas in zijn volle rijkdom benaderd wordt wanneer wij de veelheid en verscheidenheid van deze ervaring nagaan in de loop van de eeuwen. Dit weten wij tegenwoordig ook beter : de grondervaringen van de menselijke existentie moeten wij samen opbouwen. Wij luisteren dus zowel naar onze eigen innerlijkheid als naar het getuigenis van diegenen die om hun heiligheid en echtheid deze ervaring soms beter hebben beschreven dan wij

Daarom wortelt deze ervaring radikaal en primair in de unieke ervaring van de mens Jezus Christus, als gezondene van de Vader en gegrepen door hun beider Geest. Deze ervaring heeft de Kerk in navolging van Hem dan doorgetrokken en volgehouden door de eeuwen. Zij heeft de Kerk nooit verlaten, al waren er tijden — wij spraken erover — waarin deze ervaring door theologen minder werd gewaardeerd.

Bij dit woord « ervaring » moeten wij wel even stilstaan. De « ervaring » is tegenwoordig ook in. Maar wij zijn gewoon geraakt het woord ervaring in een heel andere contekst te gebruiken, en dus met een heel verschillende betekenis, die in ons geval niet opgaat. Ervaring wijst op de onmiddellijkheid van de zinnen, of op belevenissen van onze affectiviteit in de ontmoeting met anderen. Wij ervaren schoonheid, vriendschap en angst. Wij ervaren enthousiasme en onverschilligheid, passie en verveling, haat en liefde, geluk en desillusies. In een wetenschappelijke contekst bezit de ervaring nog een meer preciese betekenis. Wij veroorzaken of zoeken de ervaring op eigen initiatief. Wij richten ze op een bepaald doel; wij herhalen ze en dwingen ze binnen bepaalde perken en grenzen, zodat wij de wetmatigheden van de natuur, de materie of de menselijke ziel kunnen ontdekken en beschrijven, eventueel zelfs tot matematische formules kunnen herleiden.

Uiteraard kunnen wij God op deze wijze niet ervaren. Dat is duidelijk. Wij kunnen niet eigenmachtig en nieuwsgierig binnen dringen in Gods eigen geheimen, Hem voorwaarden opleggen om Hem beter te ervaren, Hem manipuleren en hanteren zodat Hij past binnen het opzet van ons onderzoek. Wij kunnen daarom deze ervaringen evenmin op eigen initiatief herhalen om bepaalde goddelijke wetmatigheden te achterhalen in de bestendigheid van bepaalde reacties. God alleen geeft zichzelf over aan onze ervaring op de wijze en wanneer Hij het

goed vindt, vooral aan diegenen die hun hart vrijwillig in geloof en liefde voor Hem ontsluiten en onderwerpen. Wel mag men deze eigen vorm van religieuze ervaring dan weer niet zo van onze overige innerlijke ervaringen afscheiden en onderscheiden dat zij ons totaal vreemd zou worden. Wij worden nooit geconfronteerd met chemische zuivere Godservaringen, waarvan wij de unieke indentiteit vanzelfsprekend en onmiddellijk herkennen. Hieraan moeten wij nog een belangrijke precisering toevoegen : God zelf wordt op deze aarde nooit ervaren. Wij ervaren enkel Gods handelen in ons door de genade. In de genade is God tegenwoordig aan de kern van ons bestaan. Vanuit deze levende en scheppende presentie trekt Hij ons van binnen uit aan naar Hem zelf. Zo ontstaat in ons een Godshonger, een neigen en streven dat duister op God zelf gericht staat, en dat vanuit Gods liefdevolle presentie in ons ontstaat.

Deze ervaring van Gods handelen in ons kan zonder twijfel op een zekere wijze ons bewustzijn bereiken, niet apart van de andere ervaringen, maar binnen de « stream of consciousness », waarover A.N. Whitehead zo meesterlijk heeft geschreven. Daarom vraagt het wel een zekere vertrouwdheid met de eigen aard van Gods handelen, wat men in de geestelijke traditie « de onderkenning der geesten » noemt.

Binnen deze voortdurend wisselende en soms heel grillige « stroom van bewustzijn » die onze innerlijkheid vormt komen allerlei gewaarwordingen, gevoelens, dromen en inzichten naar boven om weer plots te verdwijnen. Niet iedereen bezit de kunst noch de wijsheid om de echte en authentiek religieuze verzuchtingen en ervaringen te onderscheiden van de overige, die met Gods innerlijk handelen in ons niets of heel weinig te doen hebben. Dit onderscheid vraagt ook « ervaring ». Hier ontmoeten wij ten slotte een vierde betekenis van « ervaring », die van Dale heel juist bepaalt « als door ondervinding leren », door eigen ondervinding en door de eeuwenlange ondervinding van de grotere geestelijke voorgangers. Uit deze religieuze ondervinding zijn dan « regels voor de onderscheiding der geesten » gegroeid, die ons gemis aan eigen ondervinding kunnen verrijken en leiden.

Wij moeten leren « naar eigen hart te kijken », wat mensen heel weinig doen. Wij moeten leren luisteren naar de bewegingen van ons geweten, van onze geloofszin, die Thomas van Aquino bij gelegenheid ook geloofsinstinct noemt, van onze Godshonger en geluksverlangen, van ons dieper en spontaan zoeken naar absolute waarden en zekerheden.

Ten slotte bezitten wij hierbij over geen ander criterium, zoals de bekende godsdienstpsycholoog van het begin van onze eeuw, William James, herhaaldelijk zegt dan « de vruchten van de Geest ». Aan de vruchten herkent men de boom. Wat ons goed maakt en mild, geduldig

en eerlijk, vredelievend en vergevingsgezind, wat ons innerlijke vrede schenkt en geluk, ons sterk maakt en fier, wat ons naar de anderen voert, ons samenbrengt, wat ons aan Christus verbindt en aan zijn leer, dat alles komt van God en van zijn Geest. Wat ons echter onrustig maakt, ons op onszelf terugslaat in ressentiment, ergernis en wrevel, wat ons tegen de anderen opdrijft, wat ons van Christus afhoudt, wat ons steeds weer laat uitzien naar dingen en mensen om ons egoisme te voeden en te sterken komt niet van de Geest. Na enige geestelijke ondervinding zullen wij weldra met voldoende waarschijnlijkheid kunnen bevroeden of wij werkelijk van binnen door God gedreven worden of door ons zelf en onze eigenliefde. Blijft het grondprincipe dat hoe meer wij ons openstellen voor deze aantrekking van God, wij deze ook duidelijker en sterker zullen herkennen.

Gelovigen die van oudsher vertrouwd zijn geraakt met hun eigen godsdienst kunnen nog een andere moeilijkheid ontmoeten. Wij zagen dat geen enkele innerlijke en diepe religieuze ervaring tot het bewustzijn doordringen kan tenzij zij weerspiegeld wordt in de taal, in het woord, in het symbool en het beeld. De religieuze taal kan door het vele gebruik zo mat, plat en fade worden dat zij deze ervaringen eerder versluiert dan belicht. Wanneer wij mensen horen spreken over God en de godsdienst kunnen wij dikwijls, als bij de eerste taaloefeningen in de primaire school, de nodige woorden reeds invullen vooraleer zij uitgesproken en gelezen worden. De godsdienstige taal steekt zo vol geijkte uitdrukkingen en doorgesleten wendingen en woordkoppelingen, die omdat zij, al van meet af aan, als door een verworven reflex, worden verwacht, ook niets meer uitdrukken. In bepaalde predikaties en onderwijsvormen verloopt zij tot een nietszeggende dreun, waaraan zelfs de hevigheid van de gebaren en machtige uithalen van de stem niets kunnen verhelpen.

Elke ervaring bezit van nature uit een glans van oorspronkelijkheid en frisheid, die door deze woorden worden toegedekt en versluiert. Daarom is de ontmoeting met heiligen of bekeerlingen persoonlijk of in hun geschreven werken dikwijls zo interessant en leerrijk. De eersten bereiken dikwijls door de hevigheid van hun geloofs- en Godsbeleving, en de tweeden door de onbekendheid met de gangbare en doorgesleten uitdrukkingen een frisheid en echtheid van uitdrukking die ons treft, en meteen mogelijk maakt dat wij op onze beurt, geleid door hun getuigenis, de nog schuchtere bewegingen van ons eigen hart kunnen herkennen. Hier zien wij nogmaals waarom de religieuze ervaring niet in de isolatie van de individu kan optreden (of althans heel moeilijk), waarom wij dus ook anderen nodig hebben om ons zelf en Gods handelen in ons beter en met groter waarschijnlijkheid te kunnen identificeren. Daarom is het grote principe in de Kerk bij het luisteren naar de inwendige stem van de Geest, dat wij zowel naar de eigen inwendige stem moeten luisteren als naar de stem van de Geest in anderen. De Kerk is een gemeenschap en een « communie » in de

Geest, en de Geest is de Geest van allen, Hij spreekt bij allen naar de eigen koninklijke vrijheid van zijn goddelijk initiatief en naar de graad van onze medewerking. De stemmen van de Geest verwekken in de Kerk een symfonie, waarvan men pas de rijkdom en de diepte kan herkennen, wanneer men ook heel de harmonie in zichzelf laat doorklinken.

Nog een laatste beschouwing. De Geest is in, wij zeggen het, en steeds meer christenen dan vroeger zijn bezorgd om hun leven onder de leiding van de Geest te plaatsen. Men wil « charismatisch » en « profetisch » bidden, leven en handelen.

Het is nu wel de mens eigen, en vooral de hysterische mens, dat hij spontaan meer waarde zal hechten aan de uitwendige manifestaties van de Geest, het zg. spreken in talen en de gave van genezing.

Het spreken in talen is een zeer gearticuleerd spreken (dus geen vaag gewouwel) in een onbestaande of onbekende taal. Alleen het eerste heb ik persoonlijk kunnen observeren. De gave van genezing is niet noodzakelijk miraculeus in strenge zin. Hierbij kunnen ook menselijke factoren actief worden die een geneesheer of een psychiater beter zal kennen dan ikzelf : de genezende uitwerking in bepaalde gevallen van een diep gevoel van vrede, vertrouwen en geborgenheid. In sommige pentecostalistische kringen maakt men eenvoudige zielen wijs dat zolang zij het doopsel van de Geest niet ontvangen hebben met de handoplegging en niet hebben gesproken in talen, zij de Geest nog niet hebben. Dit is verkeerd. In Doopsel en Vormsel heeft elke gelovige reeds de Geest ontvangen. Zijn probleem is zich zo open te stellen dat de werking van de Geest ook kan vrijkomen. In dit verband mag men wel opmerken dat de cultuur ook een zekere invloed hierop kan uitoefenen, wat door de feiten wordt gesuggereerd. Het ligt wel voor de hand dat een zeer gereserveerde vorm van cultuur, zoals deze in de noordelijke landen van Europa tot de « bon ton » behoort, een diepe schroom en zelfs angst om zijn gevoelens een vrije loop te laten, een wantrouwen tegenover de meer affectieve vormen van het geestelijk leven in deze landen ook remmend kunnen werken. Aan de andere kant kan een uiterst extroverte cultuur, als die van de Middellandse Zee, vanzelfsprekend een grotere aanleiding bieden voor religieuze hysterie en voos enthousiasme. Geen menselijke kwaliteit is zonder schaduwkant.

St. Paulus werd reeds geconfronteerd met dit probleem bij de christengemeente te Korinte, een in de oudheid beruchte stad om haar uitbundigheid en vrijheid van zeden. « Korinthiadzein », dat is, leven als een Korintiër, was geen compliment. Hij wijdt aan dit probleem drie volle hoofdstukken uit zijn Eerste Brief aan de christenen van Korinte, de hoofdstukken 12 tot 14. Het succes van het spreken in talen had waarschijnlijk een reeks randfenomenen opgeroepen van religieuze

hysterie en meteen ook van ruzies en tweedracht. Paulus wijst geenszins het spreken in talen af, maar spoort zijn christenen aan om meer belangrijke geestesgaven na te streven. Hij doet hun ten slotte een criterium aan de hand. Alles wat de Kerk verdeelt, en dus niet « opbouwt » in de liefde en de wederzijdse achting komt niet van de Geest.

De voornaamste gave van de Geest is de gave van de inwendige luisterbereidheid, wanneer wij ons zo openstellen voor zijn innerlijke stem dat wij ons leven meer direct onder de leiding van God plaatsen. De plaats waar deze stem van de Geest ons bereikt is die van het christelijk geweten, dat gevoed wordt door onze geloofszin en onze broederliefde. De geloofszin is een meer persoonlijk, direct en haast intuïtief aanvoelen van wat God is en van wat Hij van ons verwacht in onze staat.

Andere belangrijke gaven zijn die gaven die de Kerk « opbouwen » of « stichten », wat in het oud-nederlands opbouwen betekent. Ondertussen is het door het gebruik verschaald tot de minderwaardige en vroom-zoete betekenissen van « stichtend » en « édifiant ». Deze gave is trouwens normaal verbonden met de vorige. Wanneer wij steeds meer handelen uit een echte overgave van het hart aan de levende God, ontvangt ons leven een kwaliteit die anderen niet kan ontgaan. Ons leven krijgt een « profetische » dimensie. Wij herhalen nl. niet meer wat iedereen in de Kerk zegt en doet uit traditie, uit fatsoen of uit plichtsbesef, maar wij handelen met zulk een spontaneïteit, creativiteit en directheid dat de sleur en de slenter van de vrome gewoontes wordt doorbroken. Dat is juist het eigene van de profeet. Vanuit de directheid van zijn luisteren naar God doorbreekt hij de ideologiserende en aliënerende patronen van denken en handelen, die ook in de godsdienst ons leven kunnen verharden tot stereotype en zielloze reflexen. In die zin moet elke echte christen een klein beetje profeet zijn. Geloof is immers voor alles een kwestie van innerlijke overtuiging en inzet.

Een verdere gave is de gave van wijsheid. De oude heiden, Aristoteles, had reeds beweerd dat de wijsheid een gave van de goden is, wat St. Thomas gretig overneemt. Wijsheid geeft een diepte aan ons bestaan. Het bevrijdt ons van de geijkte antwoorden en oplossingen, die slechts knarsend op de gegeven situatie passen. Het bewerkt een rijpheid van oordeel en een authenticiteit van leven die de wettige levenshouding, die enkel met geboden en verboden werkt, verre overtreft.

Wij zouden ook graag spreken over de gave van moed. Nietzsche heeft de christenen van zijn tijd uitgescholden om hun lafheid en gedweeë onderdanigheid. Zo Paulus in de Romeinen hevig te keer gaat tegen het « roemen op zichzelf », het eigengerechtig zelfvertrouwen van diegenen die op eigen kracht hun zaligheid willen verwerven, en niet uit genade, dan is hij integendeel vol lof voor de « parrhesia »,

een haast onvertaalbaar woord. Men kan het enigszins weergeven door vrijmoedigheid, de moed om voor zijn overtuiging en geloof in rustige verzekerdheid uit te komen. Men kan niet zeggen dat ons moderne christelijk ethos gekenmerkt wordt door zijn moed en vrijmoedigheid. Wij zouden contestatie en geweld niet graag direct bij deze vrijmoedigheid onderbrengen. Zij vertonen dikwijls eerder de kenmerken van een neurotisch ressentiment of een agressiviteit, die in de collectieve pathologie van onze tijd wortelt.

Deze gaven samen funderen het christelijk getuigenis. Getuigen is zo spreken en leven dat de glans van dit geloof en deze liefde overtuigend en bevestigend op de anderen inwerkt. Een diepe overtuiging is typisch genoeg onder mensen aanstekelijk, veel meer dan geleerde woorden en roemrijke daden. Zo de Kerk in wezen apostolisch is, en wel de hele Kerk, dat zijn gij en ik, en niet enkele missionarissen in de Derde Wereld en actieve mensen op het thuisfront, dan kan men zich geen christelijk leven voorstellen dat niet naar eigen talent, roeping en staat een getuigende kracht bezit en vertoont. Dit is ook een gave van de Geest, want het is pas de inwendige volheid en authenticiteit die overtuigend op de anderen vermogen in te werken. Men moet trouwens zeggen dat elke beweging van God tot getuigenis aandringt, want God is vanuit zijn diepste wezen liefde en uitstraling.

Zo hierbij meer zichtbare tekenen van de Geest in ons leven opkomen, of wij deze eventueel bij anderen ontmoeten, dan moeten wij deze niet misprijzen. Persoonlijk moeten wij er evenwel wel angstvallig voor waken dat zij niet verlopen in hysterie en eigenwaan. Deze verantwoordelijkheid berust ook bij de leiders van pentecostalistische groepen. Waar de leiders de hand eraan houden dat de emotieve of affectieve vervoeringen niet uit de hand lopen, blijft inderdaad een dergelijke groep een bron van vele genaden en troost. En wij kennen inderdaad mensen die in deze groepen kracht en troost gevonden hebben.

Nog een kort besluit. De lezers kunnen zich wellicht afvragen waarom wij een dergelijk artikel geschreven hebben. Eenvoudig omdat men ons dit gevraagd heeft. Zij kunnen evenwel aandringen : waarom hebt u het op deze wijze opgevat en neergeschreven. Eenvoudig omdat wij niet zien waarom de rijkdom van de christelijke traditie enkel zou beperkt worden tot kloosters, seminaries en gesloten retraites.

De Kerk zijn wij allen samen. Wij hebben dus allen samen recht om te weten wat Christendom is, niet als sociale verworvenheid, niet als een der vormen van onze westerse cultuur, niet als een langzaamaan uitstervende traditie, maar in de volste betekenis van het woord. En deze volheid staat voor iedereen open, ontwikkelden en eenvoudigen. Het hangt enkel van ons af of wij ook persoonlijk in deze volheid willen treden en eraan deelhebben.

BEGELEIDING VAN CHRONISCHE ZIEKEN

KLINISCHE ERVARINGEN

Dokter Thomas SNOEKS

Lange leemstraat 255

2000 ANTWERPEN

Er werd ons gevraagd de begeleiding van chronische zieken hoofdzakelijk te behandelen in functie van de laatste levensfase en het stervenproces. Onze ervaring hieromtrent hebben wij getoetst aan de treffende gegevens samengevat in vier artikels van de hand van Dirk Slachmuylders in het tijdscrift « Verplegenden en Gemeenschapzorg » onder de hoofding « Wanneer levenshulp stervenshulp wordt » (1972, n° 3-4-5 ; 1973, n° 1).

Als medici zijn wij aan onze evenmens levenshulp verschuldigd
- preventief om hem te handhaven en te verbeteren in zijn toestand van gezond zijn ;

- curatief om hem te verzorgen en te genezen in zijn ziekte ;
- palliatief om zijn lot te lenigen en hem te begeleiden in zijn laatste levensfase.

Het is vooral dit laatste aspect van ons medisch denken en doen dat wij hier verder zouden willen belichten. Wij betreden hier de beslissende, maar tevens uiterst delicate fase, waar levenshulp onder de vorm van stervenhulp wordt gekerstend. Dat het probleem niet meer op het zuiver medisch vlak op te lossen is, blijkt wel uit het feit dat wij hier te doen hebben met patienten waar wij, volgens de uitdrukking van Dr Michels, therateutisch uitgekaart zijn.

Al zijn wij de mening toegedaan dat onze eigen ervaring grotendeels getekend is door de reacties van onze terminaal patienten, doch mogen wij niet loochenen dat diezelfde reacties in feite afge steld op onze eigen houding ten overstaan van onze zieken in stervensnood.

Het initiatief om veilig de dood te gemoet te gaan kan toch bezwaarlijk aan het inzicht van een uitgeputte en weerloze zieke

overgelaten worden, maar moet in feite door ons medici, in volle verantwoordelijkheid opgenomen worden. Het lijkt ons dan ook onafwendbaar enkele stelregels voorop te stellen, waarnaar wij onze houding zullen bepalen om pas hierna bij onze patienten de gewenste reacties te kunnen uitlokken.

Het stervenproces kan zich onder drie verschillende vormen manifesteren :

- bij gewelddadige dood (moord - ongeval) treedt de dood zo kortstondig op dat er praktisch geen kans bestaat noch om levenshulp noch om stervenshulp te bieden.

- bij acute aandoeningen (infarkt - bloeding) is de dodelijke afloop geen vaststaand feit en worden integendeel alle krachten ingespannen om de patient in het leven te houden. Levenshulp neemt hier vaak spectaculaire afmetingen en er schiet praktisch geen tijd over om bij een ongunstig afloop aan stervenshulp te denken.

- bij chronische aandoeningen (kanker - niersclerose) gaat zich meestal een min of meer lange laatste levensfase instellen die bij uitstek in aanmerking komt voor het verlenen van gepaste stervenshulp.

Het is voor ons zeer belangrijk te weten dat bij een bepaalde zieke de laatste levensfase reeds begint op het ogenblik dat iemand - dokter, verplegenden, familie of anderen - weet dat de patient lijdt aan een ziekte die onafwendbaar op min of meer lange termijn tot de dood zal voeren. Vanaf dat ogenblik zal de door ons aan te nemen houding door nieuwe normen aspecten bepaald worden. Levenshulp komt te staan in een nieuw perspectief en zal het hoofd moeten bieden aan nieuwe problemen. Het hele omschakelingsproces is aan gang waarbij levenshulp progressief stervensbegeleiding moet worden. En zo wordt het hopelijk voor ieder van ons duidelijk dat stervenshulp in feite niets anders is dan levenshulp aangepast aan de laatste levensfase van ieder mens.

Stervenhulp omvat enerzijds een optimale medisch-geneeskundige verzorging, anderzijds de even onmisbare psycho-sociale begeleiding zowel van de patient als van zijn omgeving. Bij het volbrengen van die gewichtige taken zullen wij vaak moeten afrekenen met vlagen van ongeduld en onverdraagzaamheid, ingegeven door onbegrip en lafhartigheid of opdringerigheid en misplaatste aanstellerigheid. Zeker als dokter mogen wij ons aan geen een van deze beide fundamentele opdrachten onttrekken, noch in hun geheel noch in hun onderdelen. Na een zeer verdienstelijk optreden bij het stellen van de diagnose en het doorvoeren van de behandeling, zal in dit stadium van de ziekte de bij betrokken specialist zich vaak opnieuw moeten beroepen op de huisarts, uitverkoren vertrouwensman van de uitzichtloze patient en zijn gealarmeerde omgeving.

Stervensbegeleiding als dusdanig mag niet vereenzelvigd worden met de zo fel omstreden waarheidsmededeling. Stervensbegeleiding moet steeds aanwezig zijn over de ganse uitgestrektheid van de laatste levensfase, onafgezien van de opportuniteit van een eventuele waarheidsmededeling. Deze laatste zal zich naargelang de omstandigheden slechts situeren als een - al dan niet - wenselijk of noodzakelijk onderdeel in het hele ontwikkelingsproces van de globale stervensbegeleiding.

De noodkreet, geuit door Slachmuylders, voor een betere gezinsinformatie over het stervenproces en de dood, kunnen wij als medicus niet voldoende bijtreden. De publieke opinie wordt overspoeld met ontelbare geschriften en alle mogelijke diffusie middelen over een gerichte nataliteits politiek. De massa, die er rechtstreeks niets mee te maken heeft, wordt met alle middelen gesensibiliseerd vaak eerder om het opkomend leven af te wenden dan om het op te wekken, te eerbiedigen en te beminnen. Informatie over een situatie waar de hulpbehoevendheid van de stervende totaal is en waarbij iedereen willens nillens - eens of meermaals - rechtstreeks zal bij betrokken worden, wordt stelselmatig genegeerd. Een dergelijk gemis aan dialectiek zou dringend moeten bijgewerkt worden en het medisch korps mag hier niet onverschillig aan blijven.

De optimale medisch-geneeskundige verzorging houdt in zich in dat de vroegere oorzakelijke therapie de plaats zal moeten ruimen voor een aangepaste symptomatische behandeling. In het welzijn van de zieke zelf zal die omschakeling slechts geleidelijk mogen plaats vinden. Al zal de patient zich maximaal moeten verlaten op het enige dat wij hem nog kunnen bieden onder vorm van tegemoetkoming en steun, zou nochtans een te bruusk opschorsen van de in voege zijnde causale therapie hem overrompelen met wantrouwen en wanhoop. De klachten zullen nog steeds met de meeste aandacht moeten beluisterd worden, zoniet causaal om een diagnose te stellen, dan toch significant van een onuitgesproken en verborgen lijdensnood. Van louter objectief zijn wij zij nu veel diffuzer en subjectief geworden. Zij zijn de gebrekkige uiterlijke vormgeving van een innerlijk gevoel van angst en onveiligheid. Het zijn nu juist deze laatste die opgevangen moeten worden. Gewapend met een onbegrensd geduld en diepzinnige mensenkennis, zullen wij doorheen zijn tegenstrijdige en vaak onbegrijpelijke uitlatingen, de innerlijke uiting van zijn zware zielsnood beter trachten te benaderen. Hier dient ook op gewezen dat verplegenden en familieleden, die in een vroeger stadium van het ziekte proces zich bescheiden op de achtergrond moesten houden of gewoonweg buiten beschouwing werd gelaten, voortaan eerlijk mee in de juiste interpretatie van het gebeuren dienen betrokken te worden. Wij moeten hen beschouwen en behandelen als onmisbare medewerkers, zij hebben recht tot spreken en zullen ons in menige omstandheid verrassen door hun geborgen talenten om naar de zieke te luisteren.

BETTERFOOD

KINDER- EN DIEETVOEDING in gebakken vorm

BETTERFOOD Kindervoeding

Voor de baby: in de fles en als pap.
Voor de groten: als pap en droog uit de hand.
Betterfood Kindervoeding bevat alle nutriënten, mineralen en vitamines in de juiste hoeveelheden en verhoudingen en is rijk aan meervoudig onverzadigde vetstoffen. Eén Betterfood Kindervoeding van 16 gram levert ca. 60 Cal en bevat 2 mg ijzer.

BETTERFOOD Glutenvrij

Voor het glutenvrije en melkvrije dieet.
Als broodvervanging, pap en kindervoeding b.v. bij coeliakie, spruw, steatorrhee, malabsorptiesyndroom, melkallergie. Betterfood Glutenvrij is rijk aan meervoudig onverzadigde vetstoffen en eiwit (12%), mineralen en vitamines. Een Betterfood Glutenvrij van 15 gram levert ca. 58 Cal en bevat 3 mg ijzer.

amin ex

Voor het eiwitarme dieet.
Ook geschikt voor het dieet waarin slechts weinig natrium en kalium is toegestaan. Als broodvervanging, pap en kindervoeding b.v. bij nierinsufficiënties en afwijkingen in het metabolisme van een aminozuur (zoals fenylketonurie). Amin-ex bevat uitsluitend onverzadigde plantaardige vetstoffen. Eén Amin-ex van 14 gram levert ca. 50 Cal en bevat maximaal 3,5 mg natrium, 4,2 mg kalium en 0,14 g eiwit (een boterham levert 2,5 g eiwit).

Sanovite Zoutloos

Voor het zoutloze dieet.
Ook geschikt voor het cholesterolverlagende dieet. Sanovite Zoutloos is bereid uit volle tarwe - mét de kiem - en bevat uitsluitend plantaardige, onverzadigde vetstoffen. Sanovite Zoutloos heeft een uiterst laag natriumgehalte. Eén Sanovite Zoutloos van 15 gram bevat maximaal 2 mg natrium en levert ca. 56 Cal (een boterham levert ca. 75 Cal).

Alle producten
zijn vrij van synthetische kleur- en smaakstoffen, conserveermiddelen of andere hulpstoffen.

Er dient kordaat een onderscheid te worden gemaakt tussen de klachten die de zieke daadwerkelijk uit of vertoont, waaraan wij echter moedwillig geen gehoor willen geven omdat zij lastig of onmogelijk te verhelpen zijn, en de klachten die wij kunstmatig trachten te beklemtonen omdat wij ze met een vrij eenvoudig middeltje, zoals verdovend, pijnstillend of slaapverwekkend farmacum, telkens weer uit de weg kunnen ruimen.

Zo staan wij steeds klaar om navraag te doen naar pijn, honger en dorst, vermagering en slapeloosheid, wanneer de zieke in feite veel meer nood heeft aan interesse voor zijn uitputtingstoestand, zijn totale hulpeloosheid, zijn zo vernederend gemis aan zindelijkheid, zijn beklemmende angst, zijn vereenzaming en zijn morele aftakeling. Het kost ons moeite een zieke te voeden die in niets trek heeft, hem recht op in een zetel te zetten wanneer hij in onze ogen veel eenvoudiger in zijn bed kon blijven liggen, hem verschonen goed wetend dat hij zich weer zal bevuilen, zijn ontelbare oproepen beantwoorden waarvan de urgentie alleen in evenredigheid is met de ellende waarin hij zich bevindt. Wie zal de dagindeling van een dienst willen wijzigen om een zieke met rust te laten in de zalige uren van opbeurende verpozing, om een trouwe vriend buiten de bezoekuren binnen te laten, om een vermoeiend onderzoek te plannen op het meest geschikt ogenblik voor de patient ? Van hoeveel verdovende inspuitingen moet niet gezegd worden dat zij veeleer gediend hebben om het verplegend personeel te ontlasten of de overspannen zenuwen van de naastbestaanden te temperen en inmiddels het heilzaam contact tussen patient en buitenwereld nog wat meer verbroken hebben.

Zo vast staat dat wij in die laatste levensfase op medisch vlak relatief weinig voor de zieke kunnen presteren, zal zijn erkentelijkheid - uitgesproken of niet - niet in verhouding zijn met onze technische onmacht, maar wel met de zorg, de nauwkeurigheid en de toewijding waarmede wij hem die kleine diensten hebben verleend tot het bittere einde toe. Buiten de eigenlijke verzorging behelst de stervensbegeleiding ook een psycho-sociale begeleiding, waaraan in de jongste literatuur zeer mooie en echt opbeurende bladzijde gewijd zijn geweest. Wanneer Dr Kübler-Ross haar inschakelt vanaf de waarheidsmededeling onder ene of andere vorm, voeren Dr Michels en Sporken haar reeds in vanaf de infauste diagnose stelling - dus in een vroeger stadium. Zij betitelen haar als « dienstbaarheid aan de patient en de familie met betrekking tot de belevingsaspecten van het fataal verlopende ziekteproces.

Opdat deze dienstbaarheid haar volle uitwerking zou kunnen doen gelden, geven wij hier, zeer in het kort, de verschillende fasen aan, die in het algemeen eigen zijn aan een fataal verlopende ziekte.

een tactische wijze kunnen benaderd worden.

Fase van onwetenheid

Zolang de patient zelf volkomen in de onwetendheid verkeert van de fatale prognose van zijn aandoening, zullen de meeste problemen rechtstreeks betrekking hebben met de verplegenden en de naastbestaanden van de patient, zonder dat deze laatste aan al de bestaande moeilijkheden onverschillig zou blijven. Hier tekent zich rondom het ziektebed de diepe kloof af tussen wetenden en onwetenden, ontstaan spanningen tussen de wetenden onderling aangaande behandelingsproceduren en verzorgingsmodaliteiten. De zieke blijft niet eeuwig onverschillig aan de amper verborgen zware emotionele belasting van zijn familieleden. Hij is bovendien permanent blootgesteld aan het groot risico van onbedachte waarheidsmededeling onder de naastbestaanden onderling met al haar noodlottige nasleep van onbeheerste gemoedsopwellingen of roekeloze verklaringen. Voor zover wij in deze cruciale periode de hulpbehoevende omgeving van de patient stelselmatig negeren, zal de algemene verwaring uiteindelijk zulke afmetingen nemen dat de steeds onwetende patient in een echte noodsituatie zal geraken van diepe isolatie en totale vervreemding tegenover zijn omgeving. Het is dan ook onze dringende taak de begeleiding reeds in de fase van onwetenheid in te stellen en goed indachtig te zijn dat in dit vroegtijdig stadium de naast bestaanden van de zieke in feite meer in morele nood verkeren dan de argeloze patient zelf. Komen wij hierin te kort, dan komt de begeleiding pas in volle crisis periode en uiteraard te laat.

Fase van onzekerheid.

De patient begint argwaan te kweken en voelt zich ongerust.

Hij gedraagt zich bizonder tegenstrijdig en stelt dubbelzinnige vragen. Hij speelt voor zich zelf en voor de andere komedie wat ons uitermate op onze hoede moet stellen. Opvallend gaat hij zich verschuilen achter mensen die hem zullen gerust stellen omdat zij niet beter weten en als volledige buitenstaanders niet in de intieme geheimen betrokken zijn. Gedreven tussen de kwellende onzekerheid en angst enerzijds en de innerlijke drang naar veiligheid anderzijds, zal zich een felle reactie ontwikkelen die weldra de volgende fase zal inluiden.

Fase van ontkenning

De onheilspellende waarheidsmededeling heeft in zijn geest een

zekere vormgeving gekregen en om hieraan te ontsnappen is er maar een uitweg meer - met alle mogelijke drogredenen ontkennen. Deze negatie houdt in zich in een soort van evasie en zelfbescherming en is als dusdanig in zekers zin zinvol. Wij moeten haar voorzichtig en gedeeltelijk inwilligen om aan de patient de kans te bieden zijn resterende krachten op te roepen voor de harde strijd die hij nog zal te voeren hebben. Indien deze evasie aan de patient een rechtmatig en troostvol uitstel verleent, mogen wij, vaak uit gemakzucht, er niet te zeer aan toegeven. Het zou laf zijn de patient vol te proppen met ijdele hoop en ingebeelde reconvalescentie plannen, terwijl de ijzige ontnuchtering achteraf hem onheroepelijk zou dompelen in een bittere wanhoop en onherstelbaar wantrouwen.

Fase van opstandigheid

De naakte werkelijkheid heeft meer en meer haar masker afgelegd en de zieke is intussen bwust geworden van zijn onmacht om aan deze situatie het hoofd te bieden. De ondoeltreffendheid van onze medische tussenkomst is haast niet meer te verbloemen, zodat de patient, ten einde raad, in opstand komt. Deze is een laatste uiting van verweer en neemt vaak zeer pijnlijke vormen aan. Dit is de hachelijke periode dat ieder op ieder de schuld werpt en niemand op niemand betrouwt. Dokters, verplegenden en familieleden worden op de meest onbegrijpelijke wijze tegen mekaar uitgespeeld, consulten en tegenstrijdige adviesen komen de bestaande verwarring nog verhogen, toegewijde en onbaatzuchtige hulpverlening moet zwichten voor geimproviseerde orakels waarvan de verdwijning even dramatisch is als hun verschijning. Deze laatste woelige stuiptrekkingen tegen het onverbiddelijk noodlot hebben weldra voor gevolg dat de patient zich volledig uitgeput voelt, zonder verweer is geraakt en in echte depressie verzeilt.

Fase van depressie

Deze toestand beantwoordt aan een natuurlijke en zelfs noodzakelijke wending in de ziekte evolutie en wordt terecht genoemd : de rouw van de stervende. Zij betekent een zalvende uitkomst voor de uitputtende opstandigheid waarin de patient zich nutteloos afgemat heeft. Zij bereidt hem tevens zachtjes voor op de volgend en laatste fase waarin hij uiteindelijk de dood zal willen aanvaarden.

Wij mogen onder geen enkel voorwendsel ons in deze depressieve reactie laten meeslepen, hoe dramatisch de situatie soms kan wezen.

Anderzijds zou het even onmenselijk zijn met onbegrip of met onwaarachtigheid de depressieve vlagen van de zieke af te wimpelen

met drogredenen en illusoire logenstraffingen. Hier gelden de grote deugden van geduldig te kunnen luisteren, meevoelend te begrijpen en ongekunsteld op te beuren. Voor de zieke gaat het er hoofdzakelijk om zich niet alleen te voelen en zijn nood vrij te kunnen uitspreken.

Fase van aanvaarding

De patient is lichamelijk zo verzwakt en psychisch zo afgemat dat het hem te veel wordt aan zijn depressie toe te geven. Hij heeft haast een biologische nood aan berusting en aanvaarding en zij die hem met genegenheid zijn ziekte helpen dragen kunnen er enorm toe bijdragen om deze aanvaarding mogelijk te maken. Zelfs in deze zielgesteltenis moet nog een zekere ruimte voorzien worden af en toe het zo kostbaar en onmisbaar sprankeltje hoop te laten opflakkeren. Tijdelijke terugkeer tot de vorige fase is geen ongewoon verschijnsel en mag ons niet ontredderen. Dit zullen wij des te beter begrijpen zo wij indachtig zijn dat algemeen aangenomen wordt dat de periode van aanvaarding hoogstens gedurende een maand kan volgehouden worden door zieken in stervensnood. Opmerkelijk zal een zieke die het sterven kan aanvaarden vaak verder geevolueerd zijn dan zijn omgeving en eerder opbeuring delen dan zelf moeten getroost worden. Dit is zelfs voor veel patienten in hun laatste stonden ten aanzien van hun gealarmeerde familieleden een vorm van zelf herwaardering, waardoor deze pijnlijke ogenblikken weer zin- en betekenisvol worden. Dit is ook de reden waarom wij stellig moeten afleren van in de allerlaatste stervensuren voor de zieken ijdele hoop te doen koesteren. Hiermede zoeken wij meer ons zelf te sterken en storen wij de zo kostbare berusting van de zieke in het onafwendbare.

De reactie patronen ten aanzien van het sterven zijn individueel zo verschillend en tevens zo onberekenbaar, dat de indeling en de volgorde die vooropgesteld werd zeker niet in een absolute zin mag opgenomen worden. Zij dienen als veilige leiddraad en worden ons ter overweging gegeven door mensen die ter zake een rijke ondervinding hebben opgedaan en alle aspecten van het probleem diep doordacht hebben.

Terloops hebben wij de waarheidsmededeling aangeroerd en zonder het debat over dit delikaat punt te willen openen, achten wij het noodzakelijk enkele gezonde principepen, ontleend aan de publicatie van Slachmuylders, voorop te stellen. Wij zelf trouwens hebben reeds in 1960 aan hetzelfde onderwerp een bescheiden bijdrage gewijd in dit zelfde tijdschrift.

Wat dus de waarheidsmededeling betreft :

- zij betekent voorzeker het meest beslissend moment in het glo-

Ciliair epithelium (trachea van de rat). 2050×

Bij rhinitis: Vibrocil®, therapeutische bondgenoot van het natuurlijke afweersysteem

Indicaties
Gewone neusverkoudheid, acute en chronische rhinitis.
Allergische rhinitis, vasomotorische rhinitis.
Pollinose (hooikoorts).
Acute en chronische sinusitis bij kinderen en volwassenen.

Dosering en gebruiksaanwijzing
Neusdruppels
Kinderen minder dan 6 jaar: 1 à 2 druppels in ieder neusgat 3 à 4 maal per dag.
Volwassenen en kinderen vanaf 6 jaar: 3 à 4 druppels in ieder neusgat, 3 à 4 maal per dag.
Het dopje afschroeven. Met de druppelteller de druppels in ieder neusgat indruppelen. Bij voorkeur in zittende houding. Onmiddellijk na indruppeling van de voorgeschreven dosis in een neusgat, zal de patiënt het hoofd op de tegenovergestelde schouder buigen.

Nasale spray
Volwassenen en kinderen vanaf 6 jaar: 3 verstuivingen in ieder neusgat, verschillende keren per dag.
De verstuiver recht houden en het uiteinde in een neusgat brengen terwijl men het andere neusgat sluit. Drie maal flink op de verstuiver drukken en er op letten na iedere verstuiving de verstuiver terug te trekken.

Opmerking
De neusverstuiver wordt voorbehouden aan de kinderen boven de 6 jaar en aan volwassenen. Omdat de toediening gemakkelijker is, wordt het aangeraden neusdruppels te gebruiken voor zuigelingen en kleuters.

Presentatie
Neusdruppels Vibrocil: druppelflesjes van 15 ml.
Nasale spray Vibrocil: verstuiver van 10 ml. De verstuiver is niet helemaal gevuld daar er een minimum lucht nodig is om goed te functioneren.

Geldigheidsduur
Dit produkt heeft een geldigheidsduur van 3 jaar. De uiterste gebruiksdatum is vermeld op het doosje en op de flacon.

Formule
Dimetindeni maleas 0,25 mg – Neomycin. sulfas correspond. Neomycin. bas. 2,275 mg – Phenylephrin. 2,5 mg – Dinatr. phosphas – Mononatr. phosphas – Sorbitol. – Aetherol. lavandul. hybrid. – Tetranatr. edetas/Natr. N,N-di (2-hydroxyaethyl) amino acet. – Thiomersal. – Thiourea – Aqua ad 1 ml.

Zyma-Galen NV
De Wandstraat, 209–213, 1020 Brussel

baal proces van de stervensbegeleiding.

- zij moet steeds volgen op een vooraf goed gestructureerde persoonlijke relatie met de patient.

- zij dient plaats te grijpen op het rijpe moment voor de patient, zelfs al komt het voor ons op dat ogenblik misschien minder goed gelegen.

- zij laat nadien de patient in een zeer kwetsbare situatie na, die alsdan een zeer nauwe begeleiding vergt in een stijl van tijd en geduld.

- zij moet het accent leggen op het menselijk belevingsaspect van de fatale waarheid zowel voor de patient als voor zijn omgeving.

- zij zal in een niet onaanzienlijk aantal gevallen niet geprogrammeerd kunnen worden en derhalve in die omstandigheden zonder meer verzuimd moeten worden.

Persoonlijk heeft de waarheidsmededeling aan zieken in stervensnood ons doorgaans geen gelukkige herinneringen na gelaten. Zij is erg traumatiserend en ontneemt hun meestal de kracht en de moed om het verder vol te houden. Wij passen haar slechts toe zo wat in de zin van een « oprecht en rechtzinnig ziekte bulletin ». De patient mag en moet weten dat hij voor een zware operatie staat met desgevallend grote risico's. Hij moet ingelicht worden over het feit dat zijn ziekte in een levensgevaarlijke of levensbedreigende fase is getreden. Wij moeten hem zelfs op een bepaald ogenblik kunnen toegeven dat het arsenaal van onze therapeutische mogelijkheden uitgeput is geraakt, zodat hij in overleg met ons zich gesteund zou voelen om de konsekwenties die hieruit voortvloeien te aanvaarden en te dragen. Zolang hij echter niet rechtstreeks geconfronteerd moet worden met een diagnose, waarvan algemeen bekend staat dat zij een fatale afloop in zich houdt, ontnemen wij hem niet de vereiste moed om weerstand te bieden, de hoop om aan heilzame vooruitzichten een betekenis te hechten, de nodige gelatenheid ten slotte om te aanvaarden het onuitgesprokene waar hij uiteindelijk zal voor staan.